

IV. évf. 2019. 2. szám

Kisebbségi SZEMLE

KISEBBSÉGI ÖNSZERVEZŐDÉS

*Autonómia
Erdély
Felsőoktatás*

DIASZPÓRAINTERJÚK

Cserkészlet

NPKI | NEMZETPOLITIKAI
KUTATÓINTÉZET

A *Kisebbségi* SZEMLE

a Nemzetpolitikai Kutatóintézet folyóirata.

Kiadja a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.

NPKI | NEMZETPOLITIKAI
KUTATÓINTÉZET

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

KISEBBSÉGI SZEMLE

IV. ÉVFOLYAM, 2019. 2. SZÁM

SZERKESZTŐK

FERENC VIKTÓRIA, GAZSÓ DÁNIEL, KÁNTOR ZOLTÁN, RÁKÓCZI KRISZTIÁN

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ABLONCZY BALÁZS, FERENC VIKTÓRIA, KÁNTOR ZOLTÁN, SZANYI F. ELEONÓRA,
TÁTRAI PATRIK, TORÓ TIBOR, VIZI BALÁZS

Kiadó: *Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.*
1016 Budapest, Gellérthegy u. 30–32.
Internetcím: www.bgazrt.hu
Felelős kiadó: *Erdélyi Rudolf Zsolt*
Tel.: +36 1 795 2012
E-mail: vezerigazgato@bgazrt.hu

Szerkesztőség: *Nemzetpolitikai Kutatóintézet*
1016 Budapest, Gellérthegy u. 30–32.
Internetcím: www.npki.hu
Felelős szerkesztő: *Kántor Zoltán*
Szerkesztőségi titkár: *György Katalin*
Tel.: +36 1 795 4614
E-mail: katalin.gyorgy@bgazrt.hu

Nyelvi lektor: *Komor Kata*

Borítóterv: *Kőfaragó Anna*

A borítón megjelenített fénykép forrása:

Art and Picture Collection, The New York Public Library. „Hungarian Design.”

The New York Public Library Digital Collections. 1911.

<http://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e1-0219-a3d9-e040-e00a18064a99>

Nyomás és kötés: *Kapitális Nyomdaipari Kft.*

4002 Debrecen, Balmazújvárosi út 14.

HU ISSN 2498-8049

TARTALOM

KISEBBSÉGI ÖNSZERVEZŐDÉS

- PACH JÁNOS: MIRE JÓ NEKÜNK AZ AUTONÓMIA (FOGALMA)? 7
- FODOR JÁNOS: ERDÉLYI MAGYAR ÚTKERESÉS
ÉS POLITIKAI ÖNSZERVEZŐDÉSI FORMÁK AZ IMPÉRIUMVÁLTÁS IDŐSZAKÁBAN 33
- TONK MÁRTON: ADALÉKOK A ROMÁNIAI MAGYAR
FELSŐOKTATÁSI STRATÉGIÁHOZ: DEMOGRÁFIAI, OKTATÁSPOLITIKAI,
NEMZETPOLITIKAI KIHÍVÁSOK 49

MŰHELY

- KOVÁCS KLÁRA – PALLAY KATALIN:
KÁRPÁTALJAI MOBILIS HALLGATÓK IDENTITÁSTUDATÁNAK VIZSGÁLATA
A NEMZETKÖZI ELŐKÉSZÍTŐ INTÉZET PÉLDÁJÁN 65

DIASZPÓRAINTERJÚK

- „...A DIASZPÓRÁBAN MŰKÖDŐ SZERVEZETEK
LEGTÖBBJÉT CSERKÉSZEK ALAPÍTOTTAK” –
LENDVAI-LINTNER IMRÉVEL GAZSÓ DÁNIEL BESZÉLGET 83

- RESUME 101

- SZÁMUNK SZERZŐI 105

KOVÁCS KLÁRA – PALLAY KATALIN

KÁRPÁTALJAI MOBILIS HALLGATÓK IDENTITÁSTUDATÁNAK VIZSGÁLATA A NEMZETKÖZI ELŐKÉSZÍTŐ INTÉZET PÉLDÁJÁN

A tanulmány a magyarságtudat, a szülőföld iránti elköteleződés és a hallgatói célú mobilitás kapcsolatát mutatja be. Jelen írásban a kárpátaljai mobilis hallgatókra fókuszálunk. Korábbi kutatások (Mozaik2001¹, Mozaik2011², GeneZYs2015³) kimutatták, hogy a Magyarország irányába történő tanulmányi célú migráció azon szakok esetében mutat növekvő tendenciát, melyeket Kárpátalján nem lehet magyar nyelven tanulni. Azok a kárpátaljai hallgatók, akik az anyaországban szereztek meg egy adott hiányszakmából felsőfokú oklevelüket, abban az esetben térnek vissza szülőföldjükre, ha erős regionális identitással rendelkeznek. Otthon várja őket a családjuk, illetve megfelelő munkalehetőséget találtak.

A felmérésben arra kerestük a választ, hogy a Balassi Intézet előkészítő képzésén részt vevő egykori kárpátaljai hallgatói körében milyen különbségek és hasonlóságok fedezhetők fel a magyarságtudatban, illetve szülőföld iránti elkötelezettségben a hazatérők és a Magyarországon letelepülő/külföldön elhelyezkedők között, s mely szociokulturális, demográfiai tényezőknek van szerepük az eltérésben.

-
- 1 Csernicskó István – Soós Kálmán: Mozaik 2001. Gyorsjelentés – Kárpátalja. In: Szabó Andrea – Bauer Béla – Laki László – Nemeskéri István (szerk.): *Mozaik 2001. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet: Budapest, 2002. 91–135.
 - 2 Ferenc Viktória – Séra Magdolna: Kárpátalja – Ukrajna. In: Szabó Andrea – Bauer Béla – Pillók Péter (szerk.): *Mozaik2011 – Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Belvedere Meridionale – Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet: Szeged – Budapest, 2013. 71–114.
 - 3 Papp Z Attila (szerk.): *Változó kisebbség: Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYs 2015 kutatás eredményei*. Mathias Corvinus Collegium; Tihanyi Alapítvány; MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2017.

A kárpátaljai hallgatók Magyarországra irányuló tanulmányi célú migrációjának vizsgálata a szülőföld iránti elköteleződés tükrében

Az Euromajdant követő években a kárpátaljai magyarok körében felerősödött a migráció. A szakirodalomból tudjuk, hogy az Ukrajnából Magyarországra vándorlók 97%-a tud magyarul, vagyis az elvándorló kárpátaljai magyarok jelentős része Magyarországot választja migrációs célszágként.⁴ 2014 tavaszán Ukrajnában elkezdődtek a katonai besorozások, s bár a harcok csendesedtek, Ukrajna keleti részén máig vannak összecsapások. A háborús helyzet miatt az ország keleti feléről nyugat felé menekülnek az emberek, nyugatról külföldre migrálnak. A politikai események következtében az országot súlyos gazdasági válság sújtja. A továbbtanulni vágyó fiatalok körében megkönnyíti az elmozdulási hajlandóságot a magyar állam által biztosított támogatáspolitikája. 2010-ben elfogadták a visszahonosítási törvényt, a kárpátaljai magyarságnak is lehetősége nyílt a kettős állampolgárság megszerzésére. Ennek következtében a kárpátaljai fiatalok számára könnyebb a továbbtanulás és a külföldi munkavállalás.⁵

A migrációs döntéshozatalban kiemelkedő jelentőséggel bír a nyelv és az identitás. Az anyanyelvű oktatásban részesülő külhoni magyar fiatalok – ha helyben nem tanulhatnak anyanyelvükön tovább adott szakirányokon – könnyebben választják a magyarországi továbbtanulást. Korábbi kutatások (Mozaik2001, Mozaik2011, GeneZYs2015) igazolják, hogy a határon túli magyar iskolában érettségiző hallgatók nagyobb valószínűséggel választják az anyaországi továbbtanulást, mint a többségi nyelven érettségizők.⁶ A magyarországi oktatási intézményt megcélzó külhoni fiatalok esetében az azonos anyanyelv az egyik legfőbb vonzerő, hiszen a külhonból érkező hallgatók anyanyelve a magyar, így nem kell egy idegen nyelvet elsajátítaniuk.⁷ Az anyaországban továbbtanuló külhoni fiatalok migrációs döntésében jelentős szerepet játszik az etnicitás.⁸ Ebben az értelemben a határon

4 Kovály Katalin – Eröss Ágnes – Tátrai Patrik: „Hát megpróbálunk küzdeni”: átalakuló boldogulási stratégiák Kárpátalján az Euromajdan után. *Tér és Társadalom*, 2017. 31 (2). 3–22.

5 Tátrai Patrik – Eröss Ágnes – Kovály Katalin: Migráció és versengő nemzetpolitikák Kárpátalján az Euromajdan után. *Regio*, 2016. 24 (3), 82–110.

6 Ferenc Viktória – Séra Magdolna: Kárpátalja – Ukrajna. In: Szabó Andrea – Bauer Béla – Pillók Péter (szerk.): *Mozaik2011 – Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Belvedere Meridionale – Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet: Szeged – Budapest, 2013. 71–114.

7 Uo. Szentannai Ágota: A Magyarországon tanult fiatalok karrierkövetése. In: *Regio*, 2001. 4. 113–131.

8 Beretka Katinka – Ferenc Viktória – Kovács Eszter, Tóth-Batizán Emese Emőke: Magasan képzett határon túli és diaszpóra magyarok migrációs útjai. In: *Regio*, 2018. 26 (4), pp. 180–218.

túli magyarok anyaországba történő migrációja eltér a nemzetközi vándorlás folyamatától. A bevándorlók nyelvi és kulturális szempontból velük azonos ország területére lépnek, azaz anyaországukba érkeznek, ez a vándorlás azzal is jár, hogy kilépnek a kibocsátó országuk társadalmában elfoglalt kisebbségi helyzetükből. Az etnikai azonosságtudat meghatározott szerepet tölt be az anyaországba irányuló bevándorlási folyamatban. A bevándorlók a fogadó ország államnemzetével azonos nyelvet beszélnek, ami előbbieik számára etnikai és kulturális tőkével párosul, elősegítve ezzel a társadalmi beilleszkedés folyamatát, illetve a munkaerő-piaci elhelyezkedését.⁹ A külhoni mobilis hallgatók figyelembe veszik a földrajzi közelséget, s vallási, kulturális egyezések is jelen vannak. A külhoni magyar mobilis hallgatók nemcsak etnikai, nyelvi és kulturális hasonlóságokkal rendelkeznek, hanem érzelmileg is kötődnek Magyarországhoz mint „anyaországhoz”.¹⁰ Egyes kutatók viszont kiemelik, hogy az anyaország társadalmába való integráció gyakran csak elméleti síkon létezik, s a való életben a fogadó ország azonos kulturális hátterével rendelkező bevándorló számos akadályba ütközik.¹¹ A mobilitás kulturális többletet biztosít a határon túli lét kisebbségi helyzetéhez képest. A hallgató otthoni lakóhelyhez és a vándorló életformához való „kötős kötődése” jelentős befolyást gyakorol identitásának alakulására.¹² A magyar nemzeti kisebbséghez tartozó vallásgyakorlók szülők gyakrabban választanak magyar tannyelvű oktatási intézményt, mint a nem vallásos szülők. Ez a jelenség a vallási identitás megőrzésére utal.¹³

A másik oldalon, Myers vizsgálatai rámutattak, hogy a vallási közösséghez való tartozás mérsékeli az elvándorlási hajlandóságot.¹⁴ Tőle származik az ún. környezet- vagy

9 Gödri Irén: Bevándorlás és etnicitás – összefüggések nyomában. In: Hárs Ágnes – Tóth Judit (szerk.): *Változó migráció – változó környezet*. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete: Budapest, 2010. 87–124.

10 Takács Zoltán – Tátrai Patrik – Erőss Ágnes: A Vajdaságból Magyarországra irányuló tanulmányi célú migráció. In: *Tér és Társadalom*. 2013. 2. 77–95.; Cserti Csapó Tibor – Forray R. Katalin: Határokon átnyúló felsőoktatás – Külföldi tapasztalatok. In: Forray R. Katalin – Híves Tamás (szerk.): *Oktatás a határok mentén*. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet: Budapest, 2011. 57–65.; Szentannai Ágota: A Magyarországon tanult fiatalok karrierkövetése. In: *Regio*, 2001. 4. 113–131.

11 Wallace, Claire – Stola, Dariusz (eds.): *Patterns of Migration in Central Europe*. Basingstoke, Palgrave. 2001. Vö. Gödri Irén: Bevándorlás és etnicitás – összefüggések nyomában. In: Hárs Ágnes – Tóth Judit (szerk.): *Változó migráció – változó környezet*. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete: Budapest, 2001. 87–124.

12 Pusztai Gabriella – Nagy Éva: Tanulmányi célú mobilitás Magyarország keleti határvidékein. In: *Educatio*, 2005. 2. 360–284.

13 Csata Zsombor: Iskolázottsági esélyegyenlőtlenségek az erdélyi magyar fiatalok körében. In: *Erdélyi Társadalom*, 2004. 1. 99–132.

14 Myers, Scott M.: *The Impact of Religious Involvement on Migration*. *Social Forces*, 2000. 79. 2. 755–783.

helyspecifikus vallási tőke fogalma. Elmélete szerint a rendszeresen templomba járó és a vallási közösséggel szoros kapcsolatot tartó fiatalok kevésbé hajlamosak a kivándorlás mellett dönteni, mint azok a társaik, akik nem kötődnek az egyházi közösségekhez. E tendencia a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező szülők gyerekeinél is megfigyelhető. Tehát minél szorosabb a szülő helyi vallási közösséghez való kötődése, annál nagyobb a valószínűsége, hogy a gyerek szülőföldjén fog továbbtanulni.¹⁵

Az anyaországban tanuló határon túli hallgatók esetében többször felmerül a szülőföldre való hazatérés gondolata. A hazatérést több tényező is befolyásolja: közösségi motiváció, szülőföldi munkaerő-piaci elhelyezkedés, államnyelv tudása.¹⁶ Az esetek többségében a Magyarországon diplomát szerzők hazatérését magánéleti okok és a szakmai érvényesülés közötti választás kényszere befolyásolja. Általában a családos és házasságban élő végzett diákok térnek haza szülőföldjükre, míg az egyedülállók jelentős hányada az anyaországban telepszik le. A hazatérők körében azonban számosan a teológusi vagy pedagógusi pályát követik. Határozottabb jövőképet alakítanak ki, amelyben a családnak fontos szerepe van. A kutatásokból azonban nem derül ki egyértelműen, hogy a hazatérőknél a családcentrikusság előíranyozza a hazatérési szándékot, vagy fordítva: a szoros családi kötelékek arra sarkallják a mobilis fiatalokat, hogy ingázzanak, ami elveszi az idejüket attól, hogy Magyarországon dolgozzanak, illetve kapcsolatokat alakítsanak ki. Ez megnehezíti az anyaországi társadalmi tőke szerzését. A család egyfajta érzelmi ráhatásként is hazahívja a hallgatókat, akik támaszt kívánnak nyújtani szüleiknek. Nagy valószínűség szerint a hazatérés legfontosabb motivációja a családalapítás. Ebben az esetben a meglévő párkapcsolatok, illetve házasságok bizonyulhatnak döntő fontosságúnak. A versenyképes diplomával rendelkező határon túli fiatalok jól el tudnak helyezkedni a magyarországi munkaerőpiacon, ezért közöttük csekély a szülőföldre visszatérők aránya. A hazatért diplomások kellemetlenül érzik magukat amiatt, hogy sokszor magyarázkodniuk kell hazatérésük okairól. Egyesek önmagukat hibáztatják emiatt. A hazatérés az esetek jelentős részében nem tekinthető véglegesnek.¹⁷ Sokan ún. „lebegő életmódot” alakítanak ki, amelynek során a hazatérő hallgatók megtartják az anyaországi szakmai és személyes kapcsolataikat, készen állva arra, hogy szükség

15 Pusztai Gabriella: A társadalmi tőke szerepe határon túli felekezeti középiskolások iskolai pályafutásának alakulásában. In: *Protestáns Szemle, 2004.* 1. 40–61.

16 Papp Z. Attila: Kárpátaljai hallgatók doktori képzésbe kerülésének motivációi. Kísérlet egy doktorandusz tipológiára. In: Pusztai Gabriella – Márkus Zsuzsanna (szerk.): *Szülőföldön magyarul. Iskolák és diákok a határon túl.* Debreceni Egyetemi Kiadó: Debrecen, 2017. 164–186.

17 Szentannai Ágota: A Magyarországon tanult fiatalok karrierkövetése. In: *Regio, 2001.* 4. 113–131.

esetén a Magyarországra történő migrációt válasszák.¹⁸ Korábbi kutatások igazolják,¹⁹ hogy a szülőföldjüket elhagyó külhoni bevándorlók körében a szülőföld iránti elköteleződés és a nemzeti identitás erős marad. Annak ellenére, hogy a külhoni magyar hallgatók megtalálják helyüket az anyaország társadalmában, mégis jelentős számú migráló hallgatónál felmerül az elhagyott szülőföld hiánya. A hiányérzet leggyakrabban a mikrokörnyezetben lévő erős kötésű kapcsolatokra irányul, úgymint a családtagok, rokonok, barátok hiánya. Az interperszonális kapcsolatok hiányát követően az elhagyott régiót vagy tájegységet hiányolják, nem pedig az országot, melyhez szülőföldjük tartozik. A határon túli anyaországban élők visszavágyanak arra a településre, faluba vagy városba, amely lakhelyükül szolgált az elvándorlás előtt, azonban az országot, melyhez szülőföldjük tartozik, kevés esetben nevezik meg hiányérzetként.²⁰

Kutatási kérdések, minta és módszerek

A kutatás fő módszere a kérdőíves felmérés. A teljes körű felmérés kiterjed az előkészítő intézet valamennyi kárpátaljai végzős hallgatójára hólabda-módszer segítségével. A Nemzetközi Előkészítő Intézet (NEI) egykori kárpátaljai hallgatóit vizsgáló kérdőíves felméréséből származó részadatbázist használtuk fel. Mivel a lekérdezés még nem zárult le, mostani vizsgálatunk az adatbázis jelenlegi állapotát (2019 áprilisa) tükrözi (N=150).

A tanulmány arra keresi a választ, hogy a NEI egykori kárpátaljai hallgatói körében milyen különbségek és hasonlóságok fedezhetők fel a magyarságtudatban (magyar identitás érzelmi megítélése), illetve szülőföld iránti elköteleződésben (esetünkben Kárpátaljához való kötődés). A kutatás egyaránt vizsgálni kívánja a Kárpátaljára hazatérők, illetve a Magyarországon vagy külföldön letelepülő/elhelyezkedő egykori hallgatók magyarságtudatát, s hogy mely szociokulturális és demográfiai tényezőknek van szerepük ennek formálásá-

18 Uo.; Feischmidt Margit – Zakariás Ildikó: Migráció és etnicitás. A mobilitás formái és politikái nemzeti és transznacionális térben. In: Feischmidt Margit (szerk.): *Etnicitás. Különbségteremtő társadalom*. Gondolat, MTA Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2010. 152–169.

19 Gödri Irén: Bevándorlás és etnicitás – összefüggések nyomában. In: Hárs Ágnes – Tóth Judit (szerk.): *Változó migráció – változó környezet*. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete: Budapest, 2010. 87–124.

20 Gödri Irén: A bevándorlók migrációs céljai, motivációi és ezek makro- és mikrostrukturális háttere. In: Gödri Irén – Tóth Pál Péter (szerk.): *Bevándorlás és beilleszkedés A szomszédos országokból. Magyarországra irányuló bevándorlás az ezredfordulón*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet: Budapest, 2005. 69–129.

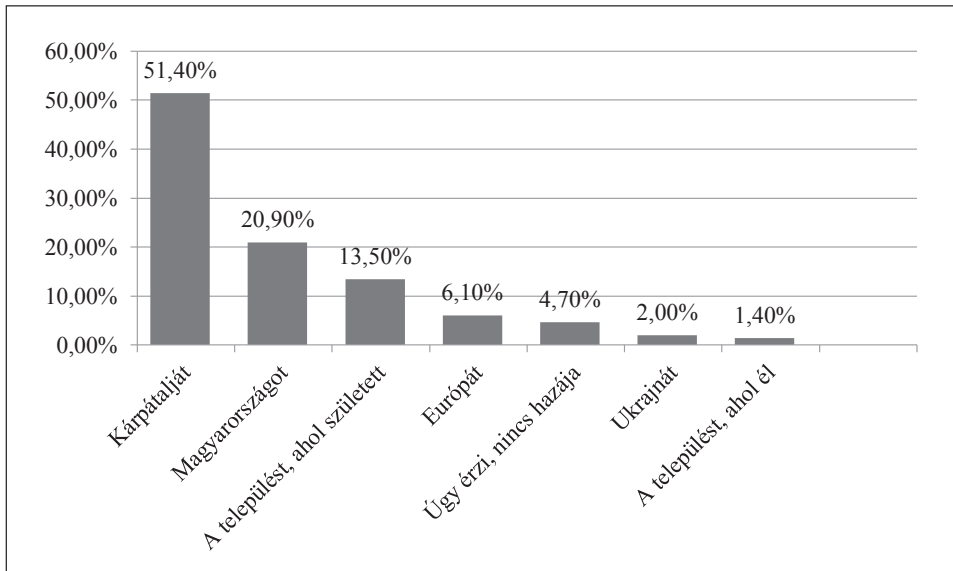
ban. Ezek közé soroltuk a végleges letelepedést, a családi állapotot, a szülők iskolai végzettségét, anyagi helyzetet. Fontosnak tartottuk bemutatni, hogy az intézmény volt hallgatói mit tekintenek hazájuknak. Mivel a nemzeti identitás egyik alapvető szegmense a nemzeti közösséghez való tartozás, megvizsgáltuk, melyik nemzetiségi csoportba sorolják magukat. A NEI egykori kárpátaljai hallgatóinak szülőföld iránti elkötelezettségének vizsgálatára kétváltozós elemzéseket végeztünk (Khi-négyzet próba, Anova) annak mentén, hogy a hallgatók visszatértek szülőföldjükre, Magyarországon vagy külföldön telepedtek le.

Faktorelemzéssel megvizsgáltuk a nemzeti identitás érzelmi megélését (Maximum likelihood módszer, Direct oblmin rotációval, KMO=0,804, a magyarázott variancia 47,036%). Ennek mérése egy 13 részből álló kérdésblokk segítségével történt. A válaszadóknak mindegyik opcióról el kellett dönteniük, hogy számukra mennyire fontos az adott identitás.

Eredmények

Kérdőíves kutatás segítségével arra kerestük a választ, hogy a megkérdezettek tanulmányaik befejezését követően hol telepedtek le. A válaszadók 18,6%-a hazatért szülőföldjére, Kárpátaljára, 76,3% Magyarországot, 5,1% pedig valamilyen más külföldi országot választott végleges letelepedési helyként. Az alacsony elemszám miatt a külföldön élőket jelen elemzésből kihagytuk.

Fontos kérdés a közösségi hovatartozás, amit több dimenzió függvényében vizsgáltunk: egyrészt rákérdeztünk, hogy az általunk vizsgált csoport mit tekint hazájának, s melyik nemzetiségi csoporthoz sorolják be magukat. A válaszadók több mint fele, 51,4% Kárpátalját; 20,9% Magyarországot; 13,5% a települést, ahol született; 6,1% Európát; 2% Ukrajnát; 1,4% a települést, ahol él, tekinti hazájának. A megkérdezettek 4,7%-a úgy érzi, nincs hazája. Ezek az arányok nagyfokú hasonlóságot mutatnak a Kárpát-panel, Mozaik, a GeneZYs2015 kutatások eredményeihez. E vizsgálatokhoz hasonlóan kutatásunk is kimutatta, hogy a kárpátaljaiak erős regionális kötődéssel rendelkeznek. Az eloszlásokat az alábbi ábra szemlélteti.

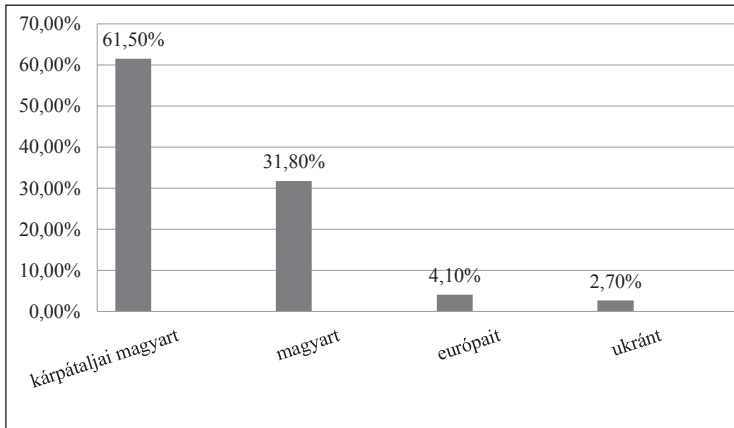
1. ábra: A „Mit tekint hazájának?” kérdésre adott válaszok százalékos megoszlásban.
(Forrás: saját szerkesztés)

Khi-négyzet próbával megvizsgáltuk a jelenlegi lakhely összefüggését a mit tekint hazájának kérdéssel, és szignifikáns kapcsolatot találtunk. Azok többsége (59,1%), akik visszatértek szülőföldjükre, úgy érzik, Kárpátalja a hazájuk. Esetükben erősen felülreprezentált (Adj. Resid.=3,0) azon volt hallgatók aránya, akik hazájuknak azt a települést jelölték meg, ahol élnek. A Magyarországon letelepülők szintén leginkább Kárpátalját tekintik hazájuknak (50,5%). A Magyarországon letelepedők esetében nagyobb azok aránya (5,3%), akik úgy érzik, nincs hazájuk. Az e kategóriába tartozók egyáltalán nem tekintik hazájuknak Ukrainát. A Magyarországon élők inkább Európához kötődnek. Az eloszlásokat az alábbi táblázat szemlélteti.

		Tanulmányai után hol telepedett le?		Összesen
		Kárpátalja	Magyarország	
Mit tekint hazájának?	Ukrajnát	4,5%	1,1%	1,7%
	Magyarországot	13,6%	23,2%	21,4%
	Kárpátalját	59,1%	50,5%	52,1%
	A települést, ahol született	4,5%	12,6%	11,1%
	A települést, ahol él	<u>2,1%</u>	0,0%	1,7%
	Európát	4,5%	7,4%	6,8%
	Úgy érzi, hogy nincs hazája	4,5%	5,3%	5,1%
Összesen		100,0%	100,0%	100,0%
Khi-négyzet =18,25; Sign.=0,045 *Az aláhúzott értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő (ez arra utal, hogy a felülreprezentált cellák értékét aláhúzva közöltük).				

1. táblázat: A „Mit tekint hazájának?” kérdésre adott válaszok a jelenlegi lakhely szerinti megoszlásban

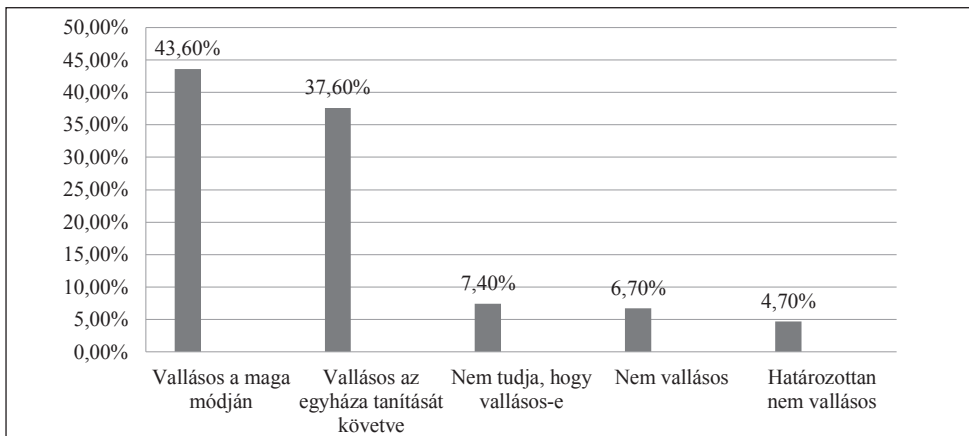
A közösségi hovatartozás kérdésében a regionális kötődés erősen megmutatkozik, ugyanis a válaszadók 61,5%-a kárpátaljai magyarnak vallotta magát. A megkérdezettek 31,8%-a magyarnak, 4,1%-a európainak 2,7% pedig ukránnak nevezte magát.

2. ábra: A nemzeti közösséghez való tartozás jelölése százalékos megoszlásban. (Forrás: saját szerkesztés)

Khi-négyzet próbával vizsgáltuk meg a jelenlegi lakhely összefüggését a szubjektív ön-besorolású nemzeti közösséghez való tartozással. Ebben az esetben azonban nem találtunk szignifikáns összefüggést.

A vizsgálat egyik kulcsfontosságú kérdése a vallásosság. A kérdőíves felmérés kimutatta, hogy a volt kárpátaljai hallgatók legnagyobb hányada (43,6%) „a maguk módján” tartották magukat vallásosnak, 37,6% vallásosnak tartja magát az egyházuk tanítását követve. A fenti adatok intenzív vallásosságra utalnak. 7,4% nem tudta megállapítani, hogy vallásos-e vagy sem, 6,7% nem vallotta magát vallásosnak, 4,7% pedig határozottan nem tartja magát vallásosnak, illetve más meggyőződésűek.

3. ábra: A vallási besorolás jelölése százalékos megoszlásban. (Forrás: saját szerkesztés)

Khi-négyszet próbával megvizsgáltuk a vallásosság összefüggését a szubjektív önbesorolású nemzeti közösséghez való tartozással. Az egyházuk tanítását követően magukat vallásosnak tartók döntő többsége (66,1%) a kárpátaljai magyarok csoportjába sorolta magát. A válaszadók azon része, akik a maguk módján vallásosak, szintén kárpátaljai magyarnak érzik magukat (61,5). Hasonló eredmény tapasztalható azok körében, akik nem tudják eldönteni, hogy vallásosak-e, vagy sem, ők 80%-ban sorolták magukat a kárpátaljai magyarok kategóriájába. A nem vallásos válaszadók leginkább magyarnak tartják magukat (70%), körükben felülreprezentált (Adj. Resid.=2,7) az európai megjelölők aránya. A határozottan nem vallásosak, magukat más meggyőződésűnek vallók döntő többségben kárpátaljai magyarnak vallják magukat, azonban esetükben erősen felülreprezentált az európai besorolást jelölők aránya (Adj. Resid.=3,4). Az eloszlásokat az alábbi táblázat szemlélteti.

Vallásosság az egyháza tanítását követve		Melyik állítással tudná magát leginkább jellemezni?					Összesen
		Vallásos az egyháza tanítását követve	Vallásos a maga módján	Nem tudja, hogy vallásos-e	Nem vallásos	Határozottan nem vallásos	
Leginkább úgy írnám le magam, mint...	európai	1,8%	4,6%	0,0%	0,0%	<u>28,6%</u>	4,1%
	magyart	30,4%	29,2%	20,0%	<u>70,0%</u>	28,6%	31,8%
	ukránt	1,8%	4,6%	0,0%	0,0%	0,0%	2,7%
	kárpátaljai magyart	66,1%	61,5%	80,0%	30,0%	42,9%	61,5%
Összesen		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Khi-négyszet =21,7; Sign.=0,041 *Az aláhúzott értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.							

2. táblázat: Vallásosság és önbesorolás összetevése nemzetiségi bontásban

A fentiekből jól látható, hogy a magukat vallásosnak tartók erősebb regionális identitástudattal rendelkeznek. A vallási közösségekhez kevésbé kötődők esetében a szülőföld iránti

elköteleződés csekély mértékben mutatható ki. Az utóbbi kategóriába tartozók leginkább magyarként vagy európaiként definiálják magukat. Az eredmények igazolják a környezet specifikus vallási tőkéhez köthető azon elméletet, amely szerint a vallási közösséghez való tartozás mérsékeli az elvándorlási hajlandóságot.

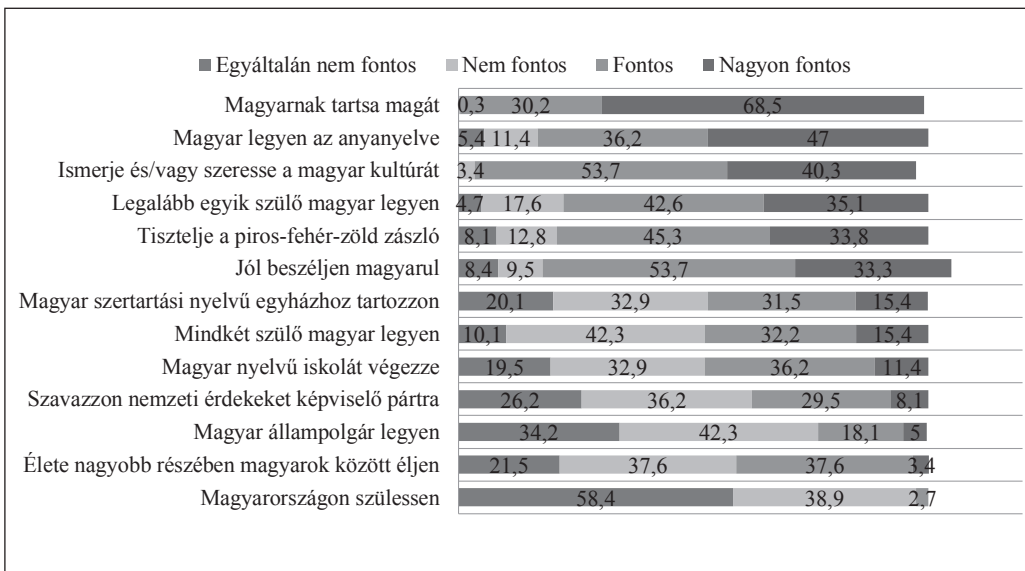
A kutatás adatokkal szolgál az egykori hallgatók tanulás ideje alatti anyagi helyzetéről. A megkérdezettek 55%-a az előkészítő év alatt átlagos anyagi helyzettel rendelkezett, 28,9% átlagosnál rosszabbal, 16,1% pedig átlagosnál jobbal.

Khi-negyzet próbával az anyagi helyzetet illetően tapasztalt válaszokat összevetettük a nemzeti közösséghez való tartozással. Azon válaszadók csoportja, akik tanulmányaik alatt átlagosnál jobb anyagi helyzetűek voltak, leginkább kárpátaljai magyarnak tartják magukat (75%). Akik átlagos anyagi helyzettel rendelkeztek, szintén leginkább kárpátaljai magyarként jelölték meg magukat. Azon válaszadók azonban, akik átlagosnál rosszabb anyagi háttérrel rendelkeztek, leginkább magyarnak érzik magukat, körükben felülreprezentált (Adj. Resid.=3,0) a magyart megjelölők aránya. Feltételezhetően a szerényebb anyagi helyzettel rendelkezők nem kötődtek szorosan szülőföldjükhöz, ennél fogva az ehhez fűződő identitáskapcsolatuk sem bizonyult kiemelkedő mértékűnek.

		A NEI-ben töltött idő alatt milyen volt családja anyagi helyzete?			Összesen
		Átlagosnál jobb	Átlagos	Átlagosnál rosszabb	
Leginkább úgy írnám le magam, mint...	európaiként	0,0%	6,2%	2,4%	4,1%
	magyart	16,7%	27,2%	<u>50,0%</u>	32,0%
	ukránt	8,3%	1,2%	2,4%	2,7%
	kárpátaljai magyart	75,0%	65,4%	45,2%	61,2%
Összesen		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Chi2=14,94; Sign=0,021					
*Az aláhúzott értékénél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.					

3. táblázat: Anyagi helyzet és önbesorolás összevetése nemzetiségi bontásban

Kutatásunkban megvizsgáltuk, hogy az egykori kárpátaljai hallgatók mennyire tartják fontosnak a nemzeti identitás egyes elemeit. A válaszadók döntő többsége (68,5%) kiemelkedően fontosnak ítéli a magyar azonosságtudat iránti elköteleződést. 47% tartja nagyon fontosnak, hogy magyar legyen az anyanyelv, 40,3% nagyon fontosnak tartja, hogy az adott személy ismerje és (vagy) szeresse a magyar kultúrát. A magyarsághoz való tartozás kritériuma szempontjából 53,7% fontosnak tartja, hogy jól beszélje a magyar nyelvet, ugyancsak 53,7% tartja fontosnak, hogy ismerje és (vagy) szeresse a magyar kultúrát. A válaszadók jelentős része (42,3%) nem tartja fontosnak, hogy mindkét szülő magyar legyen, és hogy rendelkezzenek magyar állampolgársággal. A megkérdezettek döntő többsége (58,4%) úgy véli, hogy a magyarságtudat vonatkozásában egyáltalán nem fontos, hogy Magyarországon szülessen. Jól kirajzolódik, hogy a megkérdezettek körében az államnemzeti koncepció érvényesül. Az eloszlásokat az alábbi ábra szemlélteti.

4. ábra: Az egykori hallgatók identitáskritériumokról alkotott véleménye (az adott kritérium fontosságának érzékelése százalékos megoszlásban). (Forrás: saját szerkesztés)

ANOVA módszerrel megvizsgáltuk az átlagok eltérését a nemzeti identitás egyes itemeit és a jelenlegi lakhelyet. Szignifikáns különbséget tapasztalunk ($p=0,042$) az ismerje és vagy szeresse a magyar kultúrát item és a jelenlegi lakhely között. A Kárpátaljára visszatérők átlag felett (3,63) fontosnak tartják, hogy ismerjék és szeressék a magyar kultúrát. A magyar szertartású egyház tekintetében szignifikáns különbséget tapasztalunk a jelenlegi lakhelyet illetően ($p=0,034$). A szülőföldjükre visszatérők átlag felett fontosnak tartják, hogy magyar

szertartású egyházhoz tartozzanak (2,77). Más itemek és a végleges letelepedés között nem találtunk szignifikáns eltérést.

Letelepedés helye		Ismerje és/vagy szeresse a magyar kultúrát	Magyar szertartási nyelvű egyházhoz tartozzon
Kárpátalja	Átlag	3,63	2,77
	Elemszám	22	22
Magyarország	Átlag	3,37	2,28
	Elemszám	96	96
Összesen	Átlag	3,42	2,37
	Elemszám	118	118
Szign.		0,042	0,034

4. táblázat: A letelepedés helye és a magyarságtudati tényezők összevetése

Az elemzés során esetünkben az együttmozgó kijelentések három faktorba rendeződtek. Az első faktor az ismerje és (vagy) szeresse a magyar kultúrát, tisztelje a piros-fehér-zöld zászlót, magyarnak tartsa magát, szavazzon nemzeti érdekeket képviselő pártra, magyar szertartási nyelvű egyházhoz tartozzon kijelentéseket tartalmazza. A második faktorba a legalább az egyik szülő magyar legyen, magyar legyen az anyanyelve, mindkét szülő magyar legyen, jól beszéljen magyarul identitáselemek csoportosultak. A harmadik faktorhoz tartoznak azon kijelentések, mint Magyarországon szülessen, élete nagyobb részében Magyarországon éljen, magyar állampolgár legyen, magyar nyelvű iskolát végezzen. Az első faktor tehát a magyar kultúra iránti, a második a származás és nyelv iránti, a harmadik pedig a magyar környezet iránti elköteleződésre utaló kijelentéseket csoportosította össze, ezért így neveztük el őket. A faktorok összetételét és a faktorsúlyokat az alábbi táblázat tartalmazza.

	1. faktor Magyar kultúra iránti elköteleződés	2. faktor Magyar származás és nyelv iránti elköteleződés	3. faktor Magyar környezet iránti elköteleződés
ismerje és/vagy szeresse a magyar kultúrát	,740		
tisztelje a piros-fehér-zöld zászlót	,636		
magyarnak tartsa magát	,525		
szavazzon nemzeti érdekeket képviselő pártra	,473		,441
magyar szertartási nyelvű egyházhoz tartozzon	,378		
legalább egyik szülő magyar legyen		-,834	
magyar legyen az anyanyelve		-,812	
mindkét szülő magyar legyen		-,684	
jól beszéljen magyarul		-,449	
Magyarországon szülessen			,723
élete nagyobb részében magyarok között éljen			,562
magyar állampolgár legyen			,523
magyar nyelvű iskolát végezzen			,519

5. táblázat: Magyarságtudatot jelölő kijelentések faktorcsoportjai (N=150)

A faktoranalízis segítségével kapott faktorokat ANOVA elemzések kialakításához használtuk fel. Megvizsgáltuk a legfontosabb társadalmi háttérváltozók és a jelenlegi lakhely különbségeit a létrehozott faktorok mentén. Recode funkcióval a megkérdezettek körében átkódoltuk a családi állapotot, a szülők iskolai végzettségét, a vallásosságot, az anyagi helyzetet majd a faktorokat, s ilyen felosztásban is megvizsgáltuk.

A letelepedés kategóriáit faktoronként összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy mindhárom esetben szignifikáns különbség mutatható ki ($p=0,000$). Akik Kárpátalját választották végleges letelepedésük helyszínéül, átlag felett (1,488) fontosnak tartják a magyar kultúra iránti elköteleződést. Az adott mikrokörnyezetbe való szorosabb beágyazottság felerősíti a szülőföld iránti elköteleződést, és ezzel egyidejűleg felértékelődik a magyar kultúra fontossága is. A Magyarországon élők számára jelentősen átlag alatt lényeges a magyar kultúra. A magyar származás és nyelv, illetve a környezet iránti elköteleződés faktorok esetében szintén szignifikáns eltérés tapasztalható a jelenlegi lakhely kategóriáit összehasonlítva.

A Kárpátalján élők esetében lényegesen fontosabb a magyar származás és nyelv, illetve a magyar környezet iránti elköteleződés. Az eloszlásokat az alábbi táblázat szemlélteti.

Leteledés helye		Magyar kultúra iránti elköteleződés	Magyar származás és nyelv iránti elköteleződés	Magyar környezet iránti elköteleződés
Kárpátalja	Átlag	1,488	1,425	1,223
	Elemszám	21		
Magyarország	Átlag	0,219	0,202	0,192
	Elemszám	90		
Összesen	Átlag	0,103	0,105	0,074
	Elemszám	111		
Szignifikancia		0,000	0,000	0,000

6. táblázat: A végleges letelepedés és a faktorok összevetése

Családi állapot, anyagi helyzet tekintetében nem tapasztalunk szignifikáns különbséget.

Az apa iskolai végzettsége kategóriáit faktoronként összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy a magyar nyelv iránti elkötelezettséget illetően szignifikáns különbség mutatható ki ($p=0,017$). Azok, akik édesapja nem rendelkezik felsőoktatási végzettséggel (érettségivel sem vagy érettségivel rendelkezők), kevésbé gondolják úgy, hogy fontos a magyar származás és nyelv iránti elköteleződés. Akik édesapjai egyetemi vagy főiskolai végzettséggel rendelkeznek, átlag felett (0,36) fontosnak tartják a magyar származás és nyelv jelentőségét.

A magyar kultúra és a magyar környezet iránti elköteleződés faktorok esetében nem találunk szignifikáns eltérést az apa iskolai végzettsége kategóriáit összehasonlítva.

A magyar származás és nyelv iránti elkötelezettséget illetően szignifikáns különbség tapasztalható a tekintetben, hogy milyen szintű az anya iskolai végzettsége ($p=0,029$). Azok a volt hallgatók, akik édesanyái nem rendelkeznek diplomával, kevésbé tartják fontosnak a magyar származás és nyelv iránti elköteleződést. A magasabb iskolai végzettséggel rendelkező édesanyák gyerekei magasabbra értékelik a magyar nyelv jelentőségét (0,28). A magyar kultúra és a magyar környezet iránti elköteleződés faktorok esetében nem találunk szignifikáns eltérést az anya iskolai végzettsége kategóriáit összehasonlítva.

A fenti vizsgálatok rávilágítottak, hogy a magyar származás és nyelv iránti elköteleződést befolyásolja a szülők iskolai végzettsége. Minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek a szülők, annál szorosabb kötődés mutatható ki a magyar nyelv iránt.

A vallásosság metriumát tekintve minden esetben szignifikáns különbséget tapasztalunk a létrejött faktorok esetében. A vallásosság kategóriáit összehasonlítva megállapítható, hogy a magyar kultúra iránti elköteleződés faktor átlaga az elkötelezetten vallásos kategória esetében volt a legnagyobb (0,34), és a nem vallásos kategória esetében volt a legkisebb (-0,001). Ez azt jelenti, hogy a két kategória átlagai között szignifikáns különbség volt a válaszadók tekintetében ($p=0,001$). Ebből következik, hogy a vallási közösséggel szorosabb kapcsolatot fenntartók kötődnek leginkább a magyar kultúrához.²¹

A magyar nyelv iránti elköteleződés esetében a vallásos kategória átlaga a legnagyobb, de itt az elkötelezetten vallásos kategória a legkisebb átlagú (-0,28). A kategória átlagai között itt is szignifikáns különbség tapasztalható ($p=0,009$).

A magyar állam iránti elköteleződés tekintetében a nem vallásos kategória volt a legkisebb átlagú (diplomával 0,02), míg az elkötelezetten vallásos kategória a legnagyobb átlagértékű (0,20). Az ANOVA számítás segítségével itt is ki tudtunk mutatni statisztikai különbséget a csoportok átlagai között ($p=0,014$). Ez azzal magyarázható, hogy a magyar környezet (állam) iránti elköteleződés és a vallásosság tradicionálisan egymást erősítő fogalmak.

Összegzés

A szülőföld iránti elköteleződés, illetve magyarságtudat fontos szerepet játszanak egy mobilis hallgató végleges letelepedésében. A kárpátaljai magyarság önazonosságában tetten érhető egyfajta regionális tudat, hiszen a válaszadók többsége a régiót jelölte hazájaként. Az önmeghatározó identitás kategóriák közül leggyakrabban kárpátaljai magyarként, magyarként definiálták magukat az egykori hallgatók. A helyi magyarság identitását jelentős mértékben befolyásolja az iskolai végzettség szintje. A legnagyobb mértékben a felsőfokú végzettségű szülői háttérrel rendelkező egykori hallgatók körében magas a nemzeti tudat. A nemzeti identitáskritériumok közül a megkérdezettek legfontosabbnak a magyar önazonosságot, az anyanyelvet, a nemzeti hovatartozás vállalását, a nemzeti kultúrát, a magyar

21 Myers, Scott M.: *The Impact of Religious Involvement on Migration. Social Forces*, 2000. 79. 2. 755–783.

zászló tiszteletét tartják. A vizsgált személyek identitástudatának alakulásában fontos szerepet tölt be a vallás is. A vallásukat gyakorló fiatalok lényegesebbnek ítélik a magyar kultúra, magyar nyelv és állam iránti elköteleződést. A Magyarországon és külföldön leteleplülők kevésbé kötődnek szülőföldjükhöz. Ezzel párhuzamosan magyarságtudatuk is csökken. Példaként említhető, hogy náluk kevésbé játszik szerepet a magyarságtudat szerves részét képező olyan alappillérek, mint az anyanyelv, magyar szertartási nyelvű egyházhoz való tartozás, nemzeti szimbólumok, illetve a szülőföldhöz való érzelmi, kulturális és politikai kötődés.

RESUME

János PACH

Why Is the Autonomy (Concept) Useful for Us?

The inclusion of minorities in decision-making and their effective participation in public life can be implemented through various forms and degrees of *territorial and non-territorial autonomy*. In this paper, I present the theoretical framework for these two concepts. By summarizing the different approaches of the concept to autonomy, I present the possibilities that can be applied in the case of territorially compact or dispersed communities, that is, the difference between territorial and non-territorial autonomy. The study covers in detail the historical roots of non-territorial autonomy and its conceptual diversity. I interpret the different concepts (*personal, cultural, functional and administrative autonomy*) and discuss the variety of non-territorial autonomy from consultative bodies to cultural and educational institutions, political representation, and various forms of self-government. Finally, I try to answer the question whether the various concepts of autonomy help to appropriately map, understand and address minority issues, and thereby become an independent paradigm in our discipline.

János FODOR

The Hungarian Research for Self-Organization Strategies in the Transition Period of Changing Sovereignties in Transylvania

This paper tries to reflect on the issue of the self-organizing Hungarian political elite in Transylvania during the period of changing sovereignties between 1918–1922. By the autumn of 1918, it became clear that the Austro-Hungarian Empire had lost the war, and in 1920, the Treaty of Trianon awarded Transylvania to the Romanian Kingdom. Several international and internal political processes rendered the chronology of 1918–1920 especially intense and cluttered. The Empire suffered not only a military but also a political

collapse. With the dissolution of the dual monarchy, the regime change was followed by the change of political rule. Furthermore, as a result of Wilson's 14 points, various national demands made their appearance. Proposing a democratic system, the Károlyi government dealt unsuccessfully with the national issue. The Hungarian community living in Transylvania had to come up with different political strategies to adapt with the changed situation. One of these strategies was to hold national assemblies (similar to the Romanian assembly on 1st December at Gyulafehérvár/Alba Iulia), in Marosvásárhely (Târgu-Mures), and Kolozsvár (Cluj), but both proved to be unsuccessful because of the Romanian military presence. The second political attempt was to integrate and interact with the Romanian political system, as fast as possible (starting in 1919), however, this approach did not have the necessary support of the majority of the Hungarian political elite. The final debate followed the signing of the Trianon treaty, and resulted in giving up political passivism. This led to the 1922 elections, which resulted in the Hungarian community's organization its own legitimate national Hungarian Party.

Márton TONK

Factors Determining the Strategy of Hungarian Higher Education in Romania: Demographic and Educational Challenges

The purpose of this study is to analyse the current problems and challenges of Hungarian language education policy in Romania. A part of the challenges connected to Transylvanian Hungarian higher education are identical to those characteristics that the Romanian, or more generally the entire European system of university education reflects. Therefore, we briefly present some of the consequences and challenges of the so-called "Bologna Process" regarding higher education. Simultaneously, the special features of Transylvanian Hungarian higher education receives the attention of the larger part of our study. It focuses on the Hungarian language university education system, connected to kin-state policy, demographics and minority rights. What does the Transylvanian Hungarian minority and the higher education institutional system offer? The analyses can obviously not ignore the "topos" of the independent, Hungarian language state university and its dilemmas and challenges are also briefly presented in the study.

Klára KOVÁCS – Katalin PALLAY

**Commitment to Motherland and Sense of National Identity among
Former Transcarpathian Students of the International Preparatory
Institute**

We present the relationship between the homeland commitment and its relationships to mobility for study purposes. The survey compares the sense of national identity and commitment to motherland of Transcarpathian Hungarian students who attended the International Preparatory Institute. It compares those students who returned to Transcarpathia and former students who settled in Hungary or abroad. We examine the link between Hungarian consciousness, commitment to the homeland and student mobility. In this section we focus on the mobility of Transcarpathian students. The study found that academic mobility shows an increasing tendency in the case of those programs that cannot be studied in Hungarian in Transcarpathia. Furthermore, the study examines the sociocultural and demographic factors affecting these decisions. As a conclusion, the results and implications of the survey are presented.

Dániel GAZSÓ

Diaspora Interviews

“...most of the diaspora organizations were founded by scouts” Dániel Gázsó interviews
Imre Lendvai-Lintner

SZÁMUNK SZERZŐI

FODOR János

Történész, egyetemi tanársegéd, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Történelem és Filozófia Kar, Magyar Történeti Intézet

GAZSÓ Dániel

Kulturális antropológus, kutató, Nemzetpolitikai Kutatóintézet; külső óraadó, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar

KOVÁCS Klára

Szociológus, oktatáskutató; egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem

PACH János

Szociológus, politológus, társadalomkutató; PhD fokozatát 2019-ben a Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskolájában szerezte

PALLAY Katalin

PhD-hallgató, Debreceni Egyetem; tanársegéd, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

TONK Márton

Filozófiatörténész, egyetemi tanár; Sapientia EMTE Nemzetközi Kapcsolatok és Európai Tanulmányok Tanszék; a Kolozsvári Kar dékánja; az egyetemi Szenátus elnöke